

Avaluació docent i fracàs escolar: dues peces que no encaixen

ANTONI VERGER PLANELLS En les darreres setmanes, arran d'una proposta plantejada des de la Conselleria d'Educació (DdM, 1 i 7 de novembre / 08), s'ha obert un intens debat sobre la implementació de polítiques d'avaluació del personal docent com a mesura per combatre les elevades taxes de fracàs escolar paleses a les Illes. L'avaluació docent no és una política monolítica, ja que pot adquirir diferents formats en funció de com es contemplin qüestions com els objectius de l'avaluació, les unitats d'anàlisi, el mètode o els indicadors de referència. Per tant, qualsevol debat sobre la temàtica s'hauria de subordinar al plantejament de cada una d'aquestes variables. Tanmateix, en el cas concret de les propostes que més ressonen, sembla ser que s'està parlant d'una modalitat d'avaluació externa, centrada en els docents a títol individual, amb efectes punitius i amb la qual activar i controlar al professorat com a mesura nuclear per a combatre el fracàs escolar (vegeu DdM, seccions 'Pros y Contras' i 'Tribuna' del 2 de novembre / 2008, o declaracions del president dels directors de secundària del dia anterior).

Curiosament, una proposta semblant d'avaluació s'està estenent amb força a països d'Amèrica Llatina i Àsia, on el Banc Mundial finança l'establiment de sistemes d'avaluació docent per identificar els mestres que necessiten una formació addicional o que, fins i tot, han de ser expulsats del sistema educatiu per incapacitat. Paradoxalment, el Banc està impulsant aquesta política després que als anys vuitanta, en el període de l'ajust estructural, va recomanar (i obligar) a molts governs a 'simplificar' la formació del personal docent perquè d'aquesta manera podrien pagar un salari més baix als mestres. Ara, un cop es manifesten els efectes d'aquesta política nefasta, s'intenten resoldre els problemes generats a través d'instruments d'avaluació amb els quals identificar els mestres pitjor preparats un cop ja estan dintre del sistema educatiu. Faig aquest preàmbul perquè resulta si més xocant que un govern d'un país desenvolupat es pugui plantejar implantar aquest tipus de polítiques. Per una banda, perquè la qualitat de la formació del personal docent en un context com el nostre és molt superior a la dels països de l'anomenat Tercer Món. I, per altra banda, perquè sense dubte als països rics hi ha més recursos a l'abast per implementar polítiques molt més encertades amb les que atacar l'arrel dels problemes del fracàs escolar.

Però, quines són aquestes 'arrels del fracàs'? El fracàs escolar és un fenomen social complex i amb moltes dimensions, inabastables en un article d'aquestes característiques. Tanmateix, els estudis internacionals d'anàlisi de la qualitat educativa, com l'informe PISA, aporten pistes més que vàlides per posar una mica de llum sobre aquesta problemàtica. En primer lloc, aquests estudis ens diuen que el factor classe social (sovint lligat a la variable d'origen nacional) és el més influent a l'hora d'explicar els resultats educatius dels alumnes. Els alumnes de classe mitja i alta, pel fet que compten amb més recursos, estímul familiar i capital cultural obtenen sempre i a tots els països avaluats millors qualificacions de mitjana que els alumnes de classes inferiors. En segon lloc, en els sistemes més equitatius hi ha menys fracàs escolar i els alumnes obtenen millors resultats. Així, els sistemes més comprensius i on les escoles són més 'diverses' són els més eficaços, la qual cosa contradiu l'estesa creença de que existeix

un trade-off entre qualitat i equitat educativa. Tinguem en compta que un dels factors principals d'aprenentatge escolar és l'efecte conegut com a peer-to-peer (o aprenentatge entre iguals), que permet que els alumnes més desafavorits es beneficiïn de pertànyer a un grup classe amb alumnes més estimulats i adaptats al que els sociòlegs anomenen la 'cultura escolar'. Aquest efecte es perd en sistemes educatius en els que es separa als alumnes per nivells o que, simplement, estan més segregats. En tercer lloc, en els països en els que la figura del mestre està més reconeguda socialment i compta amb millors condicions laborals, el professorat pot contribuir de manera més intensiva a l'excel·lència dels sistemes educatius. De fet, precisament, l'avaluació docent (sobretot aquella realitzada per actors externs i amb efectes punitius) acostuma a tenir l'efecte oposat ja que desprofessionalitza la tasca docent i genera una insatisfacció i un estrès del tot innecessari entre el professorat.

D'això es dedueix que les mesures de política que hauria d'aplicar un govern que es preocupa per l'excel·lència del seu sistema educatiu i que vol afrontar els problemes educatius des de la seva complexitat són: a) compensar desigualtats i mancances dels grups més desafavorits (amb polítiques de beques, suport educatiu addicional, menor ràtio professor/alumnes, etc.); b) distribuir millor els alumnes del sistema educatiu públic en funció de l'origen de classe i de l'origen nacional; c) professionalitzar la tasca docent, seleccionar els candidats a mestre millor preparats (enlloc de privilegiar els que tenen més 'punts' per motius aliens a les seves capacitats) i, si s'escau, elevar els estàndards de la formació magisterial pre-servei; i, finalment, d) avaluar el sistema educatiu en la seva complexitat -no només una de les parts- per incorporar els resultats d'aquestes avaluacions a la presa de decisions polítiques com, per exemple, ubicar més recursos en centres o zones escolars amb més dèficits, o distribuir millor l'alumnat d'aquelles àrees més segregades. D'aquesta manera, l'administració hauria d'assumir en primera instància les responsabilitats dels problemes identificats i no desviar l'atenció cap els centres o el professorat.

Les evidències exposades indiquen que, per diverses raons, l'avaluació docent és una política més bé inadequada per afrontar les arrels del problema del fracàs escolar. En primer lloc, per raons tàctiques, ja que qualsevol govern que de debò vulgui lluitar contra el fracàs escolar ha de comptar amb els mestres com a aliats principals, i no posar-los a la defensiva. En segon lloc, per raons d'eficàcia, ja que en els països desenvolupats el 'factor mestre' no és, ni de bon tros, una de les principals variables per explicar els resultats escolars. En tercer lloc, per raons d'eficiència ja que l'avaluació docent, a banda d'improductiva, és costosa. I, per acabar, per raons de pertinença ja que mentre es perd temps i recursos avaluant els docents, es desvia l'atenció dels problemes de fons dels sistemes educatius, com la segregació escolar i la falta d'incentius educatius dels grups més desafavorits.

(*) Llicenciat en Pedagogia per la UIB i investigador a la Universitat d'Amsterdam.